

media **LUMEN** nou
www.EdituraLumen.com

Oana Iacob

COLECȚIE DE SUCCES

Documentarul -
intre jurnalism
și cinematografie

Oana Iacob

Documentarul între
jurnalism și
cinematografie

Lumen

Iași, 2006

Oana Iacob

Documentarul între jurnalism și cinematografie

Tehnoredactare computerizată: **Morariu Irina Maria**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale:

Oana Iacob

Documentarul între jurnalism și cinematografie

Bibliografie

Pag. 128

Editura LUMEN

ISBN-10 973-7766-61-X

ISBN-13 978-973-7766-61-8

Extras din volumul:

Iacob, O. (2006). Documentarul între jurnalism și cinematografie. Iasi, Romania: Lumen.

Oana Iacob

Documentarul între jurnalism și cinematografie

Lumen

Iași, 2006

Extras din volumul:

Iacob, O. (2006). Documentarul între jurnalism și cinematografie. Iași, România: Lumen.

Pagina lasata intentionat goala

Extras din volumul:

Iacob, O. (2006). Documentarul intre jurnalism si cinematografie. Iasi, Romania:
Lumen.

Cuprins:

INTRODUCERE	7
CAPITOLUL 1.CE ESTE DOCUMENTARUL?	9
CAPITOLUL 2. TIPOLOGII ALE DOCUMENTARULUI	13
2.1 DOCUMENTARUL CINEMATOGRAFIC SAU FILMUL NON- FICȚIONAL	15
2.2 DOCUMENTARUL TEMATIC.....	16
2.3 DOCUMENTARUL DE ȘTIRI SAU “NEWS DOCUMENTARY”	19
2.4 ALTE TIPOLOGII.....	21
CAPITOLUL 3.SCURT ISTORIC AL DOCUMENTARULUI	25
3.1 SCURT ISTORIC AL DOCUMENTARULUI DE ȘTIRI	29
CAPITOLUL 4. SEMNIFICAȚII SOCIALE ALE DOCUMENTARULUI	31
CAPITOLUL 5. DOCUMENTARUL ROMÂNESC ...	35
CAPITOLUL 6. DOCUMENTARUL – PRODUS MASS-MEDIA	41
6.1 FUNCȚIILE DOCUMENTARULUI.....	41
6.2 EFECTELE DOCUMENTARULUI.....	45
6.3 SCOPURILE DOCUMENTARULUI	46
6.4 REALIZATORII DOCUMENTARULUI.....	47
6.5 COSTURI ȘI CONSTRÂNGERI	49
CAPITOLUL 7. CUM SE REALIZEAZĂ UN DOCUMENTAR.....	51
7.1 IDEEA	54
7.2 DOCUMENTAREA.....	55
7.3 SCENARIUL.....	57
CAPITOLUL 8. DISPOZITIVUL VIZUAL	59
8.1 COMPOZIȚIA IMAGINII.....	60
8.1.1 <i>Elementele imaginii</i>	62
8.1.2 <i>Designul vizual</i>	63
8.1.3 <i>Semnele din imagine</i>	64
8.2 MATERIALELE VIZUALE	66
8.3 DISCURSUL VIZUAL.....	70
CAPITOLUL 9. DISPOZITIVUL NARATIV	73

Extras din volumul:

Iacob, O. (2006). Documentarul între jurnalism și cinematografie. Iași, România: Lumen.

9.1	RELAȚIA DINTRE CUVÂNT ȘI IMAGINE	77
9.2	NARATORUL	78
	CAPITOLUL 10.ANALIZA DOCUMENTARULUI	
	„SECRETELE INCAȘILOR”	81
10.1	METODA DE CERCETARE.....	81
10.2	„SECRETELE INCAȘILOR”-PRODUS MEDIATIC.....	82
10.3	ANALIZA DISCURSURILOR NARATIV ȘI VIZUAL	83
10.4	MOTIVE ȘI SIMBOLURI.....	97
10.5	PERSONAJE ȘI PORȚRETE.....	100
10.6	MODALITĂȚI DE EXPUNERE	101
10.7	ANALIZĂ STILISTICĂ A TEXTULUI	102
10.8	RELAȚIA DINTRE CUVÂNT ȘI IMAGINE-CHEȘTIUNI	
	GENERALE.....	103
10.9	DISPOZITIVUL VIZUAL-CHEȘTIUNI GENERALE.....	104
10.10	COMPOZIȚIA IMAGINII-CHEȘTIUNI GENERALE	104
10.11	MATERIALUL VIZUAL-CHEȘTIUNI GENERALE	105
10.12	ORGANIZAREA DISCURSULUI VIZUAL-CHEȘTIUNI	
	GENERALE.....	106
	CONCLUZII.....	107
	BIBLIOGRAFIE	111
	ANEXA - SCRIPTUL PARȚIAL (AUDIO) AL	
	DOCUMENTARULUI <i>SECRETELE INCAȘILOR</i>	113

Extras din volumul:

Iacob, O. (2006). Documentarul între jurnalism și cinematografie. Iași, România: Lumen.

Introducere

De la tipărirea scrisorii prin care Cristofor Columb anunța descoperirea unui nou drum către India, s-a scurs mai bine de o jumătate de mileniu. În jurul Pământului roiesc sateliți, tinerii corespundeză prin e-mail cu prietenii din bloc, iar mass-media s-a transformat într-o mașinărie care face bani, vânzând efemeritate. Dorințele de a cunoaște și de a răspândi cunoașterea au fost înlocuite de apetitul pentru morbid și de specularea lui.

„Integritatea morală” și complexitatea documentarului au fost motivele alegerii acestui gen de graniță drept subiect pentru o lucrare de cercetare. Documentarul a rămas ultimul produs frumos, exhaustiv și neperisabil, al unei industrii care ambalează zilnic, în formate tipice, tragedii și spectacol. El demonstrează că, deși lumea în care trăim pare a nu mai avea secrete și ținuturi nedescoperite, întotdeauna rămâne ceva de explorat. Și, mai mult, demonstrează că tiparele nu sunt necesare, gășind mereu moduri unice de expunere a problemelor.

Fără a fi complet obiectiv, documentarul este întotdeauna adevărat. Chiar dacă nu are elemente de ficțiune, forma lui seamănă mult cu un film. Fără a vorbi de lucruri și oameni care nu au existat, el folosește, câteodată, actori. Aceste aspecte, și multe altele, îl plasează, ca gen, la limita dintre reportaj și film, dintre jurnalism și artă.

Încercarea de construire a unei imagini complete asupra genului în cauză a fost asemănătoare muncii de documentarist, care, din bucățele, face un întreg. Pentru că nu se vinde la fel de bine ca o știre bombă sau ca un show, documentarului i s-au alocat capitole mici, în cărți mari, pe teme de televiziune. Aceste capitole mici au fost bucățelele cu ajutorul cărora s-a construit întregul de față.

În prima parte, lucrarea conține capitole teoretice dedicate definirii și istoriei genului, precum și tipologiilor acestuia. De asemenea, se vorbește despre ce înseamnă documentarul pentru

Extras din⁷ volumul:

Iacob, O. (2006). Documentarul între jurnalism și cinematografie. Iasi, Romania: Lumen.

societatea noastră, și, tot aici există o scurtă istorie a documentarului românesc. Prima parte se încheie cu prezentarea modului de realizare a unui asemenea material.

A doua parte a lucrării conține o analiză de documentar. Este vorba despre un material numit „Secretele incașilor”, difuzat de Discovery Channel, care explică formarea și prăbușirea imperiului construit de ultima civilizație precolumbiană.

Metoda de cercetare aleasă a fost analiza de conținut. S-a urmărit modul de construire al discursului vizual și al celui narativ, relația dintre cuvânt și imagine, precum și caracteristicile materialului ca produs mediatic. Materialele utilizate au fost caseta video anexată lucrării și două scripturi, de asemenea anexate la lucrare.

În încheiere, se demonstrează faptul că „Secretele incașilor” se află la granița dintre jurnalism și cinematografie, susținându-se astfel ideea care a stat la baza cercetării și care este inclusă și în titlu.

Capitolul 1. Ce este documentarul?

“un răspuns structurat,
coerent, exhaustiv pentru
avalanșa de știri pestrice.”
(Bucheru, 1997:88)

Câți dintre locuitorii lumii moderne nu au văzut, niciodată, un documentar? Probabil că nici unul. Unii sunt telespectatori împătimiti ai acestui gen, alții le urmăresc din întâmplare. Câteodată se uită în programul TV și văd că în dreptul unui titlu scrie “Documentar”. Alteori studiază genericul și își dau seama despre ce este vorba. Dar, uneori, se întâmplă și altfel. Telespectatorul ia telecomanda și apasă pe butoane, doar așa, ca să vadă “ce mai e la televizor”. Și se oprește acolo unde o imagine sau o idee rostită îi atrage atenția. Dacă îl interesează, se uită în continuare, iar celui care intră în cameră îi spune imediat că urmărește un documentar. Respectivul om l-a deosebit de alte genuri în urma unui proces cognitiv simplu, devenit obișnuită.

Telespectatorul, care probabil nu are cunoștințe temeinice legate de televiziune, își dă imediat seama că materialul de pe ecran este un documentar pornind de la câteva indicii simple. Fie imaginile sunt deosebite, fie ele descriu un proces interesant, fie vocea care comentează spune lucruri noi pe un ton cald și în același timp rezervat. Dacă îl întrebi de ce se uită la documentare, îți va da răspunsuri diferite, dar care se învârt în jurul ideii de nou, neobișnuit sau interesant.

Termenul de documentar are accepțiuni ușor diferite, în funcție de domeniul (sau canalul mediatic) în legătură cu care este utilizat.

Pentru presa scrisă, de exemplu, documentarul înseamnă o “sinteză cronologică și exhaustivă a celor mai relevante informații privitoare la un eveniment sau fenomen care focalizează interesul opiniei publice la un moment dat.”(Bucheru, 1997:87)

Extras din⁹ volumul:

Iacob, O. (2006). Documentarul între jurnalism și cinematografie. Iasi, Romania: Lumen.

Ioan Bucheru avea să găsească și o definiție personală a conceptului de documentar. Acesta reprezintă, în viziunea autorului, “un răspuns structurat, coerent, exhaustiv pentru avalanșa de știri pestrițe.” (Bucheru, 1997:88)

Conceptul în sine a fost inventat de John Grierson, fondatorul școlii documentaristice britanice. “Documentary”, așa cum a botezat Grierson genul nou apărut, provine din cuvântul francez “documentaire”. Peste ani, enciclopediștii englezi aveau să dea următoarea definiție filmului documentar: “motion picture that shapes and interprets factual material for purposes of education or entertainment” (The New Encyclopaedia Britannica, 1977:596). “Imagine în mișcare care modelează și interpretează un material factual în scopuri educaționale sau de divertisment.”

Documentarul de televiziune este cea mai complexă formă în care apare acest instrument de cunoaștere. El presupune interferența mai multor genuri publicistice și a mai multor tehnici specifice diferitelor canale mediatice. Nu există reguli precise de combinare a acestor genuri și tehnici, o rețetă ideală, și poate din această cauză este greu de găsit o definiție foarte precisă pentru ceea ce înseamnă, într-adevăr, documentarul de televiziune.

Există totuși și definiții acceptate ale acestui tip de film. Una dintre ele e cea oferită de Academy of Motion Picture Arts and Sciences, care spune: “Filmul documentar este definit ca fiind acela care tratează subiecte istorice, sociale, științifice sau economice semnificative, fie fotografiate în actualitate, fie refolosite, și în care accentul cade pe conținutul factual și mai puțin pe divertisment [...]” (apud Bluemel, 1979:45)

După cum se observă, toate definițiile anterioare, fie ele pentru presa scrisă sau televiziune, înglobează câteva elemente comune, și anume interes social, conținut factual și exhaustivitate. Așadar, documentarul apare acolo unde este nevoie de lămurirea unor chestiuni importante sau interesante, și oferă cât mai multe detalii menite să faciliteze înțelegerea faptelor.

Documentarul TV satisface nevoia omului de informație globală, completă și integratoare. El nu este o simplă descriere a unui fenomen, ci prezintă istoria, prezentul și perspectivele

Documentarul între jurnalism și cinematografie

---

fenomenului respectiv. Este mai complet, mai profund decât reportajul, pe care îl depășește și ca durată, și ca investiție materială sau volum de muncă. Presupune cercetări îndelungate și poate fi asemănat cu o monografie. Documentarul caută și prezintă cauzele, contextualizează și încearcă să anticipeze urmările. El oferă răspunsuri pe care știrea nu le poate da, la întrebări care, în majoritate, sunt de interes general.

Problema tratată de un documentar nu prezintă interes doar pentru o perioadă scurtă de timp. Ar fi inutil să se investească într-un asemenea film, iar acesta, după o lună sau două, să nu mai fie urmărit de nimeni pentru că subiectul este deja uitat. Tema aleasă trebuie să aibă în ea ceva peren, ceva care să intereseze și azi, dar și peste o lună sau un an. Din acest motiv, materialele filmate care se înscriu în acest gen au valoare de document de referință pentru o perioadă de timp îndelungată.

Ioan Bucheru susține că maturitatea profesională și posibilitățile financiare ale unei televiziuni se pot deduce și din cantitatea și calitatea documentarelor produse de respectiva televiziune. Cu cât o asemenea instituție are oameni mai talentați, tehnică mai bună și bani mai mulți, cu atât va produce documentare mai multe și mai bine realizate. Această afirmație nu este o teoremă cu o demonstrație riguroasă, ci mai degrabă o axiomă, deoarece, până acum, nimeni nu a demonstrat contrariul.

Extras din¹ volumul:

Iacob, O. (2006). Documentarul între jurnalism și cinematografie. Iasi, Romania: Lumen.

Pagina lasata intentionat goala

Extras din volumul:

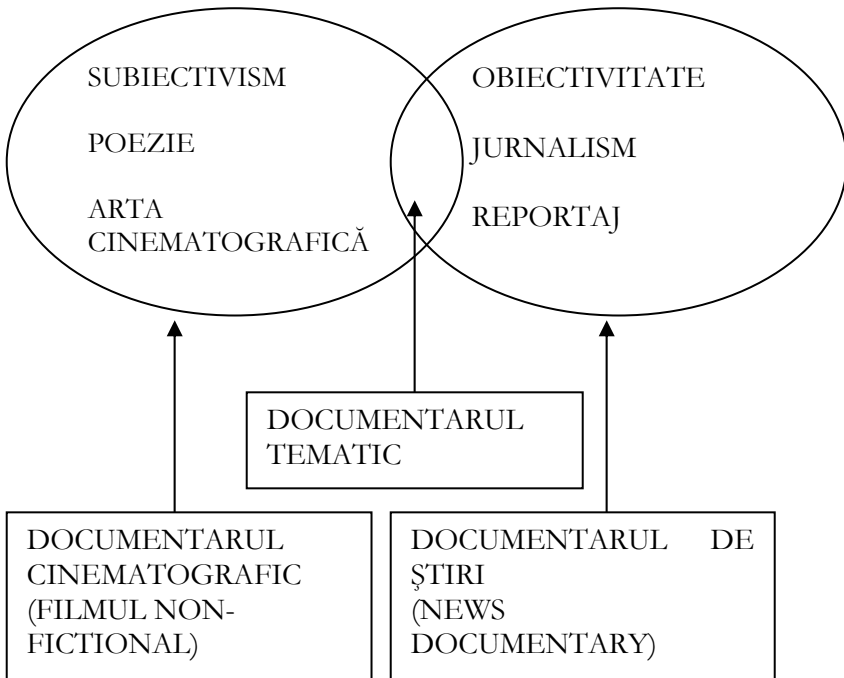
Iacob, O. (2006). Documentarul intre jurnalism si cinematografie. Iasi, Romania: Lumen.

Capitolul 2. Tipologii ale documentarului

Literar vorbind, există tot atâtea rețete de documentar, câte posibilități de combinare a diferitelor genuri publicistice se pot imagina. Se întâmplă același fenomen ca în publicitate, și anume imposibilitatea elaborării unei rețete ideale. Dar, pentru că în orice domeniu trebuie să intervină clasificări și delimitări, ne confruntăm și aici cu diverse tipologii.

Este necesar să se precizeze de la început că documentarul (spre deosebire de știre sau de film) are două scopuri. Unul dintre scopuri este jurnalistic și implică (pe cât posibil) precizie și obiectivitate, iar celălalt scop este unul poetic, ce se concretizează prin tehnici libere și o prezentare artistică. Prima clasificare la care ne vom referi pornește tocmai de la aceste două scopuri, sau, mai bine zis, de la proporțiile în care ele apar în diferite materiale.

Trebuie spus că nici un documentar nu îmbină în cantități egale aceste două elemente. Predomină fie arta, fie reportajul, fie cinematograful, fie jurnalismul. Dihotomiile majore ale comunicării umane subiectiv/vs/obiectiv și descriptiv/vs/impressionist se regăsesc și aici și au o importanță destul de mare.

Schema de mai sus asociază anumitor tipuri de documentare anumite caracteristici. După cum se observă, din punct de vedere al “amestecului” de jurnalism și cinematografie identificat în conținutul lor, documentarele se împart în *documentar cinematografic*, *documentar tematic* și *documentar de știri*.

2.1 Documentarul cinematografic sau filmul non-ficțional

Despre această categorie se poate spune că este cea mai artistică, dar și cea mai puțin jurnalistică formă de documentar. Ea oferă un plus de poezie vizuală și sonoră, acolo unde informațiile, structura bine definită și contextualizarea sunt lăsate în planul al doilea.

Avem de-a face, totuși, cu cea mai veche manifestare a documentarului în imagini și în mișcare, cu ruda cea mai apropiată a filmului de artă și a documentarului fotografic. Primul film non-ficțional făcut vreodată a fost celebrul *Nanook of the North*, realizat de Robert Flaherty în 1922. Povestea lui Nanook, un eschimos din Antarctica este lipsită în mare parte, dacă nu chiar în totalitate, de premise jurnalistice. Nanook nu este o celebritate, Nanook nu este deosebit de ceilalți din neamul lui, nu este un caz social, iar ființa lui nu ridică probleme importante pentru omul din lumea modernă. Așadar, valoarea de documentar a peliculei trebuie căutată în altă parte. Ea se găsește, în principal, în faptul că prezintă niște oameni și un mod de viață exact așa cum sunt ele, fără să se facă apel la actori sau la decoruri inventate. *Nanook of the North* este mai mult document decât documentar, este o poveste reală cu personaje reale. Este un film despre cineva care a existat cândva și în care personajele însele sunt totodată și actori, este un studiu despre om și modul în care acesta evoluează în mediul lui natural. Pelicula în sine nu este analitică și nu vrea să argumenteze nimic, ci doar să descrie.

O altă abordare pentru filmul non-ficțional a fost încercată de Alberto Cavalcanti și Rottman, prin *Rien que les heures* și *Berlin*. Ambele filme sunt o tentativă de prezentare a omului modern din marile orașe, omul condiționat de trecerea nemiloasă a timpului și a cetățeanului care se supune rigorilor sistemelor și instituțiilor.

În aceste două cazuri, cantitatea de informații e poate și mai mică decât în cazul lui *Nanook of the North*. Ceea ce se încearcă însă aici este o anumită contextualizare și o abordare analitică, bazată pe

Extras din¹⁵ volumul:

sugestie. Pentru spectatori, tema este interesantă, deoarece îi privește în mod direct. Ei sunt într-adevăr locuitori ai marilor orașe, pe când Nanook e doar un străin dintr-un ținut îndepărtat. Valoarea jurnalistică a materialelor se oprește însă la nivelul temei, la nivelul interesului datorat proximității.

Acestea au fost începuturile documentarului cinematografic. El avea să evolueze rapid, din rațiuni economice și politice. Cu puțin timp înainte de izbucnirea celui de-al doilea război mondial și pe tot parcursul războiului, filmul non-ficțional este utilizat ca instrument de propagandă. În această perioadă, metodele de realizare capătă valențe interesante. Se face apel la actori, la animație, la povești cu substrat moralizator.

După 1945, documentarul își pierde treptat forța de instrument politic și începe să fie utilizat în scopuri mai informative.

Filmul non-ficțional nu poartă, în mare parte, marca documentarului. Ceea ce impresionează la el sunt tehnicile cinematografice, imaginile impresionante și forța de sugestie. Lipsște însă partea socială, aceea care caută și găsește explicații și răspunsuri și satisface anumite nevoi.

2.2 Documentarul tematic

După cum s-a mai spus, conceptul de documentar a existat întotdeauna la limitele dintre artă și jurnalism și probabil că va rămâne pentru totdeauna acolo. Filmul non-ficțional stă mai mult sub semnul artei, documentarul de știri stă mai mult sub semnul obiectivității, iar acum vom discuta acea manifestare a genului care îmbină, în proporții relativ egale, aceste două elemente, și anume documentarul tematic.

În categoria documentarelor tematice se înscriu majoritatea materialelor difuzate de televiziuni specializate, cum ar fi Discovery Channel, Animal Planet sau National Geographic. Subiectele abordate sunt diverse, pornind de la activitățile normale ale oamenilor, descoperiri științifice și terminând cu viața animalelor sau pagini misterioase ale istoriei. De multe ori, materialele cu subiecte

Documentarul între jurnalism și cinematografie

---

apropiate se constituie în seriale cu nume generice. Ele au funcție de informare și de educare, dar datorită modalităților non-conformiste de realizare au și funcție de divertisment. Informează, dar și relaxează.

Documentarul tematic este “cel mai documentar” dintre documentare, pentru că îmbină ingredientele în proporții optime. Dincolo de funcțiile amintite mai sus, William Bluelm identifica și o altă funcție a acestui gen de film și anume “[...] to make drama from life”(Bluelm, 1979:63). O traducere în limba română a acestei propoziții probabil că nu i-ar surprinde toate nuanțele. A prezenta spectacolul vieții într-un mod atractiv și totodată informativ este ceea ce urmăresc toți realizatorii documentarelor tematice.

Comunicarea interumană presupune existența unui observator care să desfășoare un proces de interpretare a realității. Documentarul este și el o formă de comunicare, iar reporterul și camera sunt filtrele prin care lumea este investită cu noi semnificații.

În cazul despre care vorbim acum, selectarea și aranjarea materialelor se face atât după criterii estetice, cât și după criterii jurnalistice. Evenimentele și circumstanțele trebuie înregistrate așa cum sunt ele, dar în același timp și într-un mod atractiv și modern.

Teoretic, orice domeniu al cunoașterii umane poate furniza subiecte care să se preteze unui documentar tematic. Acest lucru nu se întâmplă și în cazul filmului non-ficțional sau al documentarului de știri, deoarece acestea au scopuri diferite. Totuși, anumite domenii nu sunt prea populare în rândul creatorilor de asemenea producții. Cauza nu stă în incapacitatea respectivului aspect al vieții de a furniza situații interesante, ci în incapacitatea de a produce imagini expresive. Oricât de informativ ar fi, construcția unui documentar autentic începe cu imaginea, și în concluzie, sunt preferate acele domenii care oferă o parte vizuală bogată și expresivă.

După cum spune și numele acestui subgen publicistic, el este controlat aproape în totalitate de temă. Temă înseamnă aici *ceva* (un fapt, o idee) care a stârnit emoțiile autorului, și totodată dorința acestuia de transmite aceste emoții unui public larg. Documentaristul care se supune unei teme, își construiește în imaginație un mod de a

Extras din¹⁷ volumul:

Eqpvkpwctgc "ceguvwk" xqnwo "q" rwvg k
volumul de pe

www.edituralumen.ro
www.librariavirtuala.com

ucw "fkp" nkdt tkkng "pqcuvtg" r

ISBN 973-7766-61-X

9789737766618

Conținutul acestui volum nu
reprezintă în mod necesar
punctul de vedere al Editurii
Lumen sau al finanțatorilor

Publicat cu finanțarea:

media
LUMEN
www.EdituraLumen.com

www.EuroMarket.ro
Web services & design
E-commerce applications